

Presidenza del Consiglio dei Ministri

 ASIA

तरकारी नर्सरी स्थापना र ब्यबस्थापन

प्रकाशक :

वातावरण तथा कृषि नीति अनुसन्धान, प्रसार एवं विकास केन्द्र (सिप्रेड)

यस कृतिको सर्वाधिकार प्रकाशकमा नीहित रहेको छ । यस प्रकाशनका कुनै पनि अंश प्रकाशक बाहेक अरुले पूर्व स्विकृति नलिई प्रकाशन गर्न पाईने छैन । तर प्रकाशित सामग्रीलाई संदर्भको रूपमा उद्धृत गर्न सकिने छ ।

प्रथम संस्करण:

२०७८ साल, माघ / ५०० प्रति

विषय सूची

तरकारी नर्सरी स्थापना र ब्यबस्थापन	४
नर्सरीमा बेर्ना तयार गर्दाका फाईदाहरू	५
नर्सरी बनाउदा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू	५
ठाउँको छनोट	५
माटोको तयारी	५
माटोको उपचार	६
नर्सरीको हेरचाह तथा प्रबन्ध	६
नर्सरीको प्रकार	६
बेर्ना उमाने अन्य तरिका	८
१) प्लास्टिक शैली	८
शैला भर्ने माटोको तयारी	८
बेर्ना उमाने शैला	८
२) कोकोपिटको प्रयोग गरि प्लास्टिक ट्रे मा बेर्ना उत्पादन प्रविधि	८
प्लास्टिक ट्रे मा बेर्ना उत्पादनका फाईदाहरू	१०
आवश्यक सामग्रीहरू	११
प्लास्टिक ट्रे भर्ने र बिउ राख्ने बिधि	११
३) प्लाष्टिक हाउस	११
बेर्ना जरखन्याउने (Hardening) तथा बेर्ना तयारी	१२
नर्सरीमा देखिने प्रमुख समस्या तथा व्यवस्थापन	१३
नर्सरीमा देखिने प्रमुख समस्या	१३
व्यवस्थापन	१४

तरकारी नर्सरी स्थापना र ब्यबस्थापन

बीउ गुनाको बोट, बोट गुनाको फल भनाई जस्तै कुनै पनि तरकारीको उत्पादनको सफलतामा त्यसमा प्रयोग हुने बीउमा भर पर्छ। बीउबाट बेर्ना उत्पादन अथवा तयार पार्ने ठाउँ नै नर्सरी हो। खाद्यन बालीको तुलनामा तरकारी बालीको बिउ महँगो हुने तथा सबै कृषकहरूले बेर्ना उत्पादन गर्न सक्षम नहुने हुदा नर्सरीको माग बढ्दो क्रममा रहेको पाइएको छ। सरकारले कृषि क्षेत्रमा लगानी गरिरहदा नर्सरी क्षेत्र भने तेस भित्र अटाउन नसकेको हुदा आम कृषकलाई आवश्यक बेर्नाको माग सधैँ उत्पादनको तुलनामा बढी रहेको पाइएको छ। यस अवस्थामा समुदाय लक्षित तरकारी नर्सरीको स्थापना, यी कमजोरी लाई परिपूर्ति गर्ने सुनौलो माध्यम बन्न सक्दछ। यस अवस्थामा नर्सरी सम्बन्धि राम्रो प्राविधिक ज्ञान र शिप भएको खण्डमा मनग्य आमदानी लिन सकिन्छ।

नर्सरी/ब्याडलाई हावा, पानी र तापक्रमबाट नोक्सान हुन नदिन विशेष किसिमको हेरचाह र सुरक्षाका उपाय अपनाउनुपर्छ। सानो ठाउँमा धेरै बेर्ना उत्पादन गर्नु नर्सरीको मुख्य विशेषता हो र नर्सरीमा बेर्ना तयार गर्दा विभिन्न फाईदाहरू हुन्छन्।

नर्सरीमा उत्पादित बेर्नामा सिचाई गर्दै मेलमचीका कृषक

नर्सरीमा बेर्ना तयार गर्दाका फाईदाहरू

- बीउको किफायत हुन्छ ।
- अधिक बिजांकुरण हुन्छ ।
- हेरचाह र सुरक्षा गर्न सजिलो तथा सस्तो हुन्छ ।
- प्रतिकूल मौसमका बाबजुत पनि बेर्नाको तयारि गर्न सकिन्छ ।
- उच्च गुणस्तरिय बेर्ना तयार गर्न सकिन्छ ।
- बेर्ना महिना दिन भित्रमा तयार हुने हुदा कम समयमानै बेर्ना बिक्रि वितरण गरेर आम्दानीको स्रोत बढाउन सकिन्छ ।
- रोग किराको प्रकोप कम हुन्छ ।
- मौसमी तथा बेमौसमी तरकारी खेतिलाई प्रबर्द्धन गर्न सकिन्छ र
- महङ्गो बीउ खेर जाने कार्य घटाउन सकिन्छ ।

नर्सरी बनाउदा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू

नर्सरी बनाउदा विभिन्न कुराहरूमा ध्यान पुराउनु पर्दछ अन्यथा स्वस्थ र राम्रो बिजांकुरणयुक्त बेर्ना उत्पादन गर्न सकिदैन । नर्सरी बनाउदा विशेष गरि ठाउको छनोट, माटोको निर्मलिकरण, उपचार, हेरचाह र प्रबन्धमा ध्यान दिदा उच्च गुणस्तरीय बेर्नाको उत्पादन सँगै राम्रो आम्दानी पनि लिन सकिन्छ ।

ठाउँको छनोट

नर्सरीको लागि बिहान देखि बेलुका सम्म घाम लाग्ने, सिचाईको तथा निकासको उचित व्यवस्था भएको र निरोगी तथा मलिलो दोमोट माटो भएको ठाउँ छनोट गर्नु पर्दछ । व्यवसायी रुपमा बिरुवा उत्पादन गर्दा बजारीकरणको पनि सुबिधा भएको हुनु पर्दछ । रोग र कीराको प्रकोप नभएको ठाउँ हुनु पर्दछ ।

माटोको तयारी

नर्सरीको लागि प्राङ्गारिक पदार्थ बढि भएको दोमट माटो उत्तम मानिन्छ । माटोको बनोट अनुसार बालुवा, माटो र पाकेको बुर्बुराउदो कम्पोष्ट मल वा गोबर मलको अनुपात सामान्य खालको माटोमा १:१:१, चिम्टयाईलो माटोमा २:१:१ र बलौटे माटोमा १:२:२ को अनुपातमा मिसाउनु पर्दछ ।

“कृषकलाई आवश्यक बेर्नाको माग सधैँ उत्पादनको तुलनामा बढी हुने अवस्थामा समुदाय लक्षित तरकारी नर्सरीको स्थापना, यी कमजोरी लाई परिपूर्ति गर्ने सुनौलो माध्यम बन्न सक्दछ ।”

“कृषकलाई नर्सरीको लागि बिहान देखि बेलुका सम्म घाम लाग्ने, सिचाईको तथा निकासको उचित व्यवस्था भएको र निरोगी तथा मलिलो दोमोट माटो भएको ठाउँ छनोट गरि माटो उपचार गरेर मात्र दल राख्नु पर्दछ ।”

माटोको उपचार

माटोमा हुने कीरा तथा रोगले बेर्ना नाश गर्ने भएकोले दल राख्नु (बीउ छर्नु) अघि माटो उपचार गर्नु अति आवश्यक हुन्छ। माटो उपचार रासायनिक विषादि, जैविक विषादि र माटो निर्मलीकरण (solarization) मध्ये कुनै एक तरीकाले गर्न सकिन्छ। निर्मलीकरण तरीकाबाट वातावरण तथा पर्यावरणलाई असर पर्दैन। फुर्सदिलो समयमा, तयार भएको ब्याडलाई माटोको १० सेमी गहिरो सतह भिज्ने गरी सादा पानीले भिजाउने र ३०० गेजको सेतो प्लाष्टिकले कम्तीमा ३ हप्ता सम्म ब्याडलाई हावा नपस्ने गरी बन्द गर्ने। यसरी सौर्य प्रकाश बाट निर्मलीकरण गर्दा माटोमा भएका दुसिजन्य जिवाणुहरु नष्ट हुन गई नर्सरीमा लाग्ने विरुवाको फेद कुहिने लगायतका समस्या कम हुन जान्छन्।

नर्सरीको हेरचाह तथा प्रबन्ध

आवश्यकता अनुसार चिस्यान कायम राख्ने, बीउ टुसाएको देख्ने वित्तिकै छापो हटाउने र नर्सरीमा पानी जम्न दिनु हुँदैन। अपरान्ह पछि आवश्यकता अनुसार सिंचाई दिने र जाडोयाममा तापक्रम कायम राख्नको लागी सेतो प्लाष्टिकको गुम्बज उपयुक्त हुन्छ। वर्षा याममा बेर्ना जोगाउनको लागी उठेको ब्याड माथी सेतो प्लाष्टिक वा छानो भएको छापो बनाउनु पर्दछ। बेर्ना सार्नु भन्दा ३-४ दिन अगाडी छानो वा प्लाष्टिक पुरै हटाउनु पर्दछ। नर्सरीमा आवश्यकता अनुसार गोडमेल गर्नु पर्दछ। जाडो याममा विरुवा हुर्काउदा पानी नपरेको बेला, घाम नलागेको बेला र बिहान बेलुका गुम्बज बन्द गर्ने र दिनमा घाम लागेको बेला प्लाष्टिक उघारी दिनु पर्दछ। बेर्नाको फेद कुहिने समस्या देखिएमा बेर्ना उम्रेको १ हप्ता पछाडी बेभिष्टिन/केभिष्टिन १.५ ग्राम र लिटर पानीमा मिसाएर बेर्ना तथा जरा क्षेत्र भिज्ने गरी छर्कनु पर्दछ।

नर्सरीको प्रकार

इयाङ्ग उठाएको नर्सरी:

यस्तो प्रकारको नर्सरी वर्षा बढी हुने स्थानमा जेष्ठ देखि भदौ महिनासम्म वर्षायामको लागि उपयुक्त हुन्छ। वर्षातको समयमा नर्सरी तयार गर्नुपर्ने हुनाले १ मिटर चौडाइ, १५ सेमी उचाइ र आवश्यकता अनुसारको लम्बाइको नर्सरी प्लट तयार गर्नुपर्ने हुन्छ। यस्तो किसिमको ब्याड बनाई नर्सरी राख्दा नर्सरीमा पानीको राम्रो निकास हुन्छ, जसले स्वस्थ विरुवा उत्पादन गर्नमा सहयोग गर्दछ।

उठेको ब्याडमा दुरी मिलाई बीऊ राख्दै शिखरपुरका कृषक

इयाङ्ग दबेको नर्सरी :

यस्तो प्रकारको नर्सरी हिउदे वा सुख्खा यामको सिंचाई सुविधा राम्रो नभएको स्थानको लागि चिस्यान बचाउन बनाइन्छ। यस्तो नर्सरी बनाउदा माटोको सतह भन्दा अलि गहिरो हुने गरि खन्नुपर्छ र नर्सरीको वरिपरी आली जस्तो बनाउनु पर्छ। गहिरो नर्सरीमा उठेको नर्सरीमा भन्दा बढी प्रभावकारी रूपमा पानीको सरक्षण हुन्छ।

टाढे नर्सरी :

यस्तो प्रकारको नर्सरी बाढी वा डुवान जाने र रातो कमिलाको प्रकोप भएको क्षेत्रमा उपयुक्त हुन्छ। बासको वा काठको खामको सहायताले जमिन भन्दा ६०-७० से.मि माथि १ मीटर चौडाई र आवश्यकता अनुसारको लम्बाई भएको काठको फल्याक राखी १५-२० से.मि माटो राखी टाढे नर्सरी तयार गरिन्छ। वर्षामा भरि भएमा सेतो प्लास्टिकको छानो राख्ने तर पानी नपरेको अवस्थामा छानो निकाली दिदा पनि हुन्छ।

बेर्ना उमानें अन्य तरिका

१) प्लास्टिक थैली

थैला भर्ने माटोको तयारी

१ : १ का दरले चालेको जंगलको माटो र पाकेको मल मिसाएर मिश्रण तयार गर्ने वा चिम्टयाईलो माटो छ भने १:२:१ का दरले माटो, मल र बालुवा मिसाउने र मिश्रणलाई पानी छम्केर वा सितमा राखेर ओसिलो बनाई राख्नु पर्छ ।

पोली ब्यागमा बेर्ना उत्पादनका लागि मिश्रण भर्ने ढकालखहरेका कृषक

बेर्ना उमानें थैला

बेर्ना उमानका लागि १०-१५ से.मी. को प्लास्टिक थैलो प्रयोग गरिन्छ साथै थैलाको दुवै साईडमा २/२ वटा प्वाल पारी माटो भर्ने थैलामा तयार गरिएको मिश्रण भर्नु पर्दछ । यदि प्लाष्टिकका थैला उपलब्ध नभएमा स्थानिय स्तरमा पाइने साल ,केरा तथा भोर्ला आदिका ठूला तर चाडै नकुहिने पातबाट थैला तयार गर्न सकिन्छ । त्यस्तो थैलाको पिंधमा चार वटा र मध्य भागमा ४ वटा गरी आठ वटा प्वाल पार्नुपर्दछ । प्लाष्टिकमा माटो भरिसकेपछि २/२ दानाका दरले लहरे वालीका बीउ २/३ सेमी गहिरो गरी रोप्नु पर्दछ । बीउ रोपिएका थैलालाई

तरकारी नर्सरी स्थापना र ल्यबस्थापन

टनेल निर्माण गरी लहर मिलाएर राख्नुपर्दछ । यसरी रोपिएका बीउ उम्रिएर एक महीनामा सार्न मिल्ने बिरुवा तयार हुन्छन् । प्लाष्टिक थैलीमा रोपिएका बिरुवा जब रोप्न लायक हुन्छन्, त्यसवेला प्लाष्टिक थैलीबाट बिरुवा निकाल्न एउटा हातमा बिरुवालाई उल्टो पारेर राख्ने र अर्को हातले थैलीको एक छेउमा समातेर विस्तारै हल्लाउँदै माथि तान्ने । यसरी बिरुवा भिकेर तयारी जमीनमा रोप्नु पर्छ । प्लाष्टिक थैलीलाई एकछिन पानीमा डुबाउँदा पनि बिरुवा निकाल्न सजिलो हुन्छ ।

१) कोकोपिटको प्रयोग गरि प्लास्टिक ट्रे मा बेर्ना उत्पादन प्रविधि

नर्सरीका लागि कोकोपिट प्रयोग गरि प्लास्टिक ट्रे मा बेर्ना उत्पादन एक आधुनिक प्रविधि हो । आधुनिक तरिका तथा माटोको प्रयोग नगरी बेर्ना उत्पादन गर्नको लागि प्लास्टिक ट्रेको प्रयोग गर्न सकिन्छ । प्लाष्टिक ट्रे मा बेर्ना उत्पादन र बिक्रि गरी राम्रो आमदानी गर्न सकिन्छ । बजारमा तरकारी बेर्ना उत्पादन गर्नको लागि विभिन्न आकारका प्लास्टिक ट्रे उपलब्ध छन् । बिरुवाको प्रकृति र आकार अनुसार ट्रे फरक फरक आकारका पाइन्छन् । लहरे बालीहरू

प्लास्टिक ट्रेमा स्वस्थ र शत प्रतिशत बेर्ना उमार्न सफल शिखरपुरका कृषक

जस्तै काक्रा, फर्सी, करेला आदिको लागि ठुलो प्वाल भएको र अन्य तरकारी बालीहरु जस्तै गोलभेडा, भन्टा, खुर्सानी आदिको लागि सानो प्वाल भएको प्लास्टिक ट्रे पाइन्छ। कोकोपिट नरिवलको जटा बाट प्रशोधन गरि बनाइन्छ। प्लास्टिक ट्रे र कोकोपिट एग्रोभेटहरुमा सजिलै पाइन्छ।

प्लास्टिक ट्रे मा बेर्ना उत्पादनका फाईदाहरु

- बिउको उमार प्रतिशतमा वृद्धि हुन्छ।
- स्वस्थ बेर्ना उत्पादन गर्न सकिन्छ।
- मौसम अनुकूलताको आधारमा बेर्ना सार्न सकिन्छ।
- बेर्नाहरु सौभो निस्कन्छ।
- बेर्ना उखेल्दा जरा चुडीने सम्भावना कम हुन्छ।
- कोकोपिटमा पानी धारण गर्ने क्षमता बढी हुन्छ र गोबर मल जस्तै पोषक तत्वको मात्रा हुन्छ।
- पानीको निसाक राम्रो हुनी हुदा दुसि जन्य रोगको प्रकोप कम गर्न सकिन्छ।
- मसिनो र महँगो बिउको राम्रो सदुपयोग हुन्छ।
- बेर्ना उखेल्दा जराको माटो पनि संगै आउने र बाटो सहित सारिनी हुनाले विरुवा रोप्दा हुनी तनावमा कमी भई उत्पादन गर्न लामो समय घटाउन सकिन्छ।

प्लास्टिक ट्रेमा शत प्रतिशत बेर्ना उमाउँ पिपल्चौरका कृषक

आवश्यक सामाग्रीहरू

- कोकोपिट
- गोबरमल
- प्लास्टिक ट्रे
- बीउ
- बाल्टी वा बाटा
- ट्राईकोडर्मा

प्लास्टिक ट्रे भर्ना र बिउ राख्ने बिधि

यस प्रविधिको लागि कोकोपिटलाई लगभग २० घण्टा बाल्टी वा बाटामा भिजाएर २०० ग्राम कोकोपिट बराबर १ केजी पाकेको गोबर मल राम्ररी मिसाउनु पर्दछ। कोकोपिट र गोबर मल मिसाएको मिश्रणमा १० ग्राम ट्राईकोडर्माको धुलो १ केजी मिश्रणमा पर्ने गरि मिसाउनु पर्दछ। यस मिश्रणलाई प्लास्टिक ट्रे मा भरेर त्यसलाई अर्को ट्रे ले माथिबाट थिच्ने र त्यसमा बिउ राखेर फेरी माथि बाट कोकोपिट र गोबर मलको मिश्रणले छोप्नु पर्दछ। मौसम हेरेर चिस्यान ब्यवस्थापनका लागि हरेक दिन हल्का सिचाई गर्नु पर्दछ। सामान्यतया ३ देखि ६ दिनमा बिउ उम्रिन्छ। बेर्ना ३-४ पात भएपछि वा सामान्यतया बिउ राखेको २१-२७ दिनमा सर्न सकिन्छ।

“प्लास्टिक ट्रेमा बेर्ना उत्पादन गर्दा उमार प्रतिशतमा वृद्धि, स्वस्थ बेर्ना उत्पादन र बेर्ना उम्रेल्दा जरा चुडीने सम्भावना कम हुने हुदा कम लागतमा धेरै आमदानी लिन सकिन्छ।”

प्लास्टिक ट्रेमा बीउ राख्दै बोगटीटोलका कृषक

३) प्लाष्टिक हाउस

तरकारीका बेर्नाहरू साधारण प्लाष्टिक घरदेखि लिएर आधुनिक ग्रीन हाउसमा पनि उत्पादन गर्न सकिन्छ। बासँको प्रयोग गरेर तयार गरिने साधारण प्लाष्टिक घरहरू नेपालमा बेमौसममा अर्थात वर्षातमा गोलभेंडा उत्पादन गर्न निकै लोकप्रिय भइरहेको छ। यस्ता प्लाष्टिक घरहरूमा वर्षातमा बेर्ना उत्पादनको लागि समेत प्रयोग गर्न सकिन्छ, जसबाट अगौटे उत्पादन लिई फाइदा लिन सकिन्छ। हिजोआज उच्च प्रविधिको प्लाष्टिक घरहरू जसमा फोहोरा सिचाई,

प्लास्टिक हाउसमा उत्पादित बेर्नाहरू

थोपा सिंचाई, कुलिङ्ग प्याड, कुलिङ्ग फ्यान, थर्मल नेट आदि आधुनिक प्रविधि जडान गरिएका हुन्छन्, त्यस्ता ग्रीन हाउसहरु पनि विस्तारै चलनमा आउन थालेका छन्। यस्ता प्रविधियुक्त ग्रीन हाउसहरु महङ्गा भएता पनि वर्षौं सम्म टिक्छन् र यसमा वातावण नियन्त्रण प्रणाली जडान हुने हुनाले प्रतिकूल मौसममा पनि स्वस्थ विरुवा हुर्काउन सकिने हुन्छ।

बेर्ना जरखन्याउने (Hardening) तथा बेर्ना तयारी

धेरैजसो तरकारी बेर्नाहरू रोपेको ४-६ सातामा खेतबारीमा सार्न लायक हुन्छन्। यसरी बेर्ना तयार भएपछि, बेर्ना ब्याडबाट उखेल्नु अगाडि ब्याड भिजे गरी पानी दिनुपर्छ। बेर्ना उखेल्दा जरा नखल्बलिने गरी कुटो वा खुर्पिले माटैसहित उखेली सार्नुपर्दछ। साधारणतया काउली बाली समूहका तरकारीबाहेक अन्य तरकारीका बेर्नाहरू यसरी सहजै सार्न सकिन्छ। काउली समूहका तरकारीहरू काउली, बन्दा, ब्रोकाउली, ग्याँठगोबी आदिका भने कलिलै अवस्थामा खेतबारीमा सार्दा बेर्ना धेरै नोक्सान हुने हुँदा दोस्रोपटक पहिले कै किसिमबाट ब्याडमा सारी (मोटो र दरो पार्ने) ३, ४ साता सम्म जरखन्याई खेतबारीमा सारिएमा राम्रो उत्पादन लिन सकिन्छ। यस्तो बेर्ना जरखन्याउँदा १०-१२ से.मि.को फरकमा लगाउनु पर्दछ।

नर्सरीमा देखिने प्रमुख समस्या तथा व्यवस्थापन

नर्सरीमा देखिने प्रमुख समस्या

- बेर्ना कुहिने रोग तथा बेर्नाका फेद कुहिएर मन
- बेर्नाका फेदमा औठी आकार बनि सडेर मर्ने

बेर्ना कुहिनो रोग लागेको बेर्ना

तरकारी बालीको नर्सरीमा बेर्ना कुहिने र बेर्नाका फेदमा औठी आकार बनि सडेर मर्ने रोग प्रमुख समस्याको रूपमा रहेको छन । यी रोगका कारणले तरकारी नर्सरीका बिरुवाहरु तुरुन्त मर्छन् । यी रोग माटोमा रहेका ढुसीको आक्रमणबाट हुन्छ । यी रोगले धेरै थरिका तरकारीहरुको नर्सरी अवस्थामा आक्रमण गर्दछ र बिरुवा छिपिपिदै जाँदा रोगको प्रभाव कम हुन्छ । कम उमेरको बेर्नामा नर्सरीबाट सारेको अवस्थामा पनि आक्रमण गर्न सक्छन । शुरुको अवस्थामा रोगले बेर्नाको जमिन सतह नजिकको काण्डमा पानीले भिजेको जस्तो खैरो

देखिन्छ । रोगको प्रकोप बढ्दै जाँदा विरुवाको फेद र जरा कुहिन्छ र बेर्नाको फेद मसिनो भई विरुवा जमिनमा ढल्छ वा बेर्नाका फेदमा औठी आकार बनि सडछ र अन्तमा मर्दछ । यी रोग माटोमा भएको हुसीले लाग्ने हुँदा बाक्लो विरुवा, चिम्टयाईलो माटो, व्याडमा बढी पानी, हावामा आद्रता र बढी तापक्रमले रोग बढ्नलाई मद्दत गर्दछ । यी रोग रोगी माटो भएको व्याडमा बढी देखा पर्दछ ।

व्यवस्थापन

- नर्सरीमा प्रयोग हुने औजार लाई सफा पानीले राम्रो संग धोएर मात्र नर्सरीमा प्रयोग गर्नु पर्दछ ।
- नर्सरीको लागि पारिलो र हावा खेल्ने, रोग नलागेको ठाँउको छनौट गर्नु पर्दछ ।
- नर्सरीमा पानीको निकास राम्रो हुनु पर्दछ ।
- नर्सरीको लागि प्रयोग हुने माटो निर्मलकरण हुन जरुरी छ ।
- ट्राईकोडर्मा भिरिडिवाट उपचारित कम्पोष्टमल प्रयोग गर्ने ।
- नर्सरीमा बेर्ना बाक्लो हुनु हुदैन । एक लाइन देखि अर्को लाइन १० से.मी. र बोट देखि बोट २ से.मि. हुनु पर्दछ । कमजोर, रोगी र बाक्लो बेर्नाहरुलाई हटाउनु पर्दछ ।
- यदि रोगको लक्षण देखिएमा तुरुन्त कार्वेडाजिएम ५०% डब्लु.पि.१ ग्राम प्रति लिटर वा मेटाल्याक्सील ८% तथा मेन्कोजेब ६४% डब्लु.पि. २ ग्राम प्रति लिटर पानीमा मिलाइ बोट र जरा भिज्ने गरी छर्नु पर्छ ।

वातावरण तथा कृषि नीति अनुसन्धान, प्रसार एवं विकास केन्द्र (सिप्रेड)
शान्तिबस्ति, ललितपुर
पो.ब. नं.: ५७५२, काठमाडौं, नेपाल
फोन: ५२८४२७२
फ्याक्स: ५२८४१६५
ईमेल: contact@ceapred.org.np
वेबसाईट: www.ceapred.org.np